

УДК 373 (438):37.046

ДІЯЛЬНІСТЬ АВТОРСЬКИХ ШКІЛ У ПОЛЬЩІ

І.Л.Кравець

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «авторська школа»; проаналізовані зміст, форми й методи організації альтернативної освіти в авторських школах Польщі.

Ключові слова: альтернативна освіта, авторські школи в Польщі.

Аннотация. В статье раскрыта сущность понятия «авторская школа»; проанализированы содержание, формы и методы реализации альтернативного образования в авторских школах.

Ключевые слова: альтернативное образование, авторские школы в Польше.

Summary. In the article it is disclosed the essence of the concept of “authorial school”. It is analyzed the content, forms and methods of realization of alternative education in authorial schools in Poland.

Key words: alternative education, authorial schools in Poland.

Постановка проблеми. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у Польщі сформувалися нові соціально-політичні умови, відбулась трансформація устрою, запровадження інновацій у різних сферах освіти, які

стали могутнім імпульсом до розвитку сучасних авторських (альтернативних) шкіл. Саме вони визначили особливості польського шкільництва, оскільки їх створення передбачало індивідуальний пошук нових освітніх можливостей конкретних авторів, творців шкіл, які свідомо приймали відповідальність за цілісність свої концепції [7; 8].

Метою статті є аналіз змісту, форм і методів організації альтернативної освіти в авторських школах Польщі.

Виклад основного матеріалу. В Енциклопедії Освіти за ред. В.Кременя (2008 р.) дається таке визначення вихідного поняття: «Авторська школа – це навчально-виховний заклад, у якому реалізується педагогічна система, розроблена конкретним педагогом чи творчим колективом. Авторські школи виникають переважно як відповідь на гострі потреби вдосконалення освітньої практики, соціальної затребуваності певних ідей щодо навчання, виховання і розвитку дітей» [1, с.17].

Аналіз науково-педагогічної літератури та проведені опитування академічного осередку Вищої педагогічної школи у м. Лодзь дають підстави стверджувати, що в Польщі від 1989 року діють кілька авторських шкіл. Це Вроцлавська школа Майбутнього (Wrocławska Szkoła Przyszłości), Спілка Шкіл ім. Махараджі Ям Сахеба Дігвійя Сінхї «Беднарска» (Zespól Szkół im. Maharadży Jam Saheba Digvijay Sinhji «Bednarska») у Варшаві, Авторська Школа Саморозвитку АССА (Autorska Szkoła Samorozwoju – ASSA) у Вроцлаві та інші. Коротко розглянемо реалізацію альтернативної освіти в практиці діяльності цих шкіл.

Вроцлавська школа Майбутнього заснована професором Вроцлавського університету, головою Фонду Вільних Освітніх Ініціатив доктором Ришардом Лукашевичем. Ідея школи народилась ще в 1971 році під час Загальнопольської наукової конференції у м. Казімежі. Протягом наступних років Р. Лукашевич і співавтори школи концентрувалися на науково-теоретичних основах створення навчального закладу, а від 1989 року розпочалась практична реалізація ідеї альтернативної освіти. Таким чином, Вроцлавська школа Майбутнього (ВШМ) працює вже 25 років, навчаючи дітей в Основній школі (I – VI класи).

Основна ціль і завдання ВШМ – це надання такої освіти, яка створює максимальні можливості для розвитку особистості кожної дитини, допомагає формуванню її індивідуальності та самостійності, водночас враховує екологічний зв'язок людини зі світом. Це виражається, передусім, у: вихованні самостійної, різноманітної та інноваційної поведінки дитини, а також розвитку її здібностей до співпраці з іншими через метод проектування освітніх подій; налагодженні зв'язку дитини зі світом через вибір та систему інтегрованого змісту освіти; ініціювання й пропагування альтернативних освітніх ідей у суспільній свідомості, а також на практиці [3, с. 60].

Р.Лукашевич описав модель школи в своїй книзі «Освіта з уявою, або як подорожувати без мапи», де визначив суттєві елементи власної концепції, а саме: «освіта з уявою», «екзистенціальний обов'язок» і «сім виборів». Навчання в школі трактується ним як інструмент пізнання світу, себе самого та свого зв'язку зі світом. «Сім виборів» – це постійний діалог досвіду та уяви, у якому співіснують наступні сім елементів: навчання з уяви; образна актуалізація власних можливостей; суб'єктивний вибір вільних ініціатив; відкриття сенсу творчого життя; зміна довколишнього світу; вимірювання невідомого [4, с. 495].

У своїх положеннях Вроцлавська Школа Майбутнього відмовляється від функції «служіння для». У ній застосовано три дидактично-виховні принципи: допомога – надихання – керівництво, на яких заснований альтернативний метод навчання під назвою «Проектування освітніх подій». Цей метод виникає з прийнятої освітньої дефініції, яку автори школи розуміють як «процес створення, організації і реорганізації подій для досягнень людського життя в його гуманістичному аспекті» [4, с. 496]. Після багатьох практичних проб та співпраці в авторів виникли певні засади проектування освітніх подій, яке складається з трьох елементів: вихідні (початкові) умови; відкрите і/або закрите завдання; можливості вибору.

Навчання в школі трактується як постановка питань і створення можливостей пошуку відповідей, а не подача готових рішень у кожній справі. Освітні події – це поле діяльності для дітей як у шкільних, так і позашкільних умовах. Це навчання, яке орієнтоване на досвід, що здобувається шляхом активного контакту з оточенням. Тут не має поділу на лекції і предмети, оскільки, як зазначає Р. Лукашевич, «в житті немає предметів» [4]. Навчання відбувається за наявності потреби в певній конкретній діяльності, а мотивації дітей полягають у бажанні пізнання нового, природної зацікавленості світом і потреби активної діяльності, а не через наказ, страх перед оцінкою, чи бажання перемогти в черговому конкурсі, яке пробуджує не завжди здорове суперництво. Дитина має відчуття сенсу того, що вона робить, завдяки зв'язку між власними зусиллями й отриманим результатом [3, с. 63-64].

Наступний елемент альтернативної освітньої концепції Вроцлавської Школи Майбутнього – це

система змістовної організації процесу шкільної освіти (STOPES). Вона поєднує як програмний зміст, так і метод проектування освітніх подій зі специфічними формами організації навчального процесу водночас з суб'єктивними відносинами між вчителями й дітьми. STOPES значно виходить за межі традиційного розуміння програми навчання, забезпечуючи глобальну й системну освіту. Ідея системи змістовної організації процесу шкільної освіти спирається на концепти нового діалогу людини з природою, який є можливим також через освіту. Крім того, школа проводить заняття Станції Екологічної освіти (SEE) в м. Свірадові Здрою [9].

У ВШМ змінюється також роль вчителя з виконавця окремих методичних вказівок на активного співтворця програми дій. Чим дитина молодша, тим більша роль підтримки, спонтанності та вразливості, а менша – керівництва. Чим дитина старша, тим більшою є роль керівництва. Водночас не застосовується управління та маніпулювання. Навчальні досягнення дитини документуються, а не оцінюються. Щодо організації навчального процесу, ВШМ відмовляється від традиційної класно-урочної системи на користь різноманітної організації навчальної діяльності.

Від 2011 року ВШМ бере активну участь в інноваційному проекті дистанційного навчання, який стосується альтернативної домашньої освіти, співпрацюючи з Фондом Libratus. Це важлива й новаторська ідея віртуальної сфери, яка відкриває дітям, що проживають за межами Польщі, реальну можливість навчання рідною мовою та здобуття Свідоцтва польської освіти. Аналіз діяльності Вроцлавської Школи Майбутнього дає підстави стверджувати, що ця школа займає визначне місце серед європейських вільних альтернативних шкіл.

Історія Авторської Школи Саморозвитку розпочалася у 80-х роках, коли автори школи – Даніель Манельський і Даріуш Лучак, директор і учень III Загальноосвітнього Ліцею у Вроцлаві, створили власну концепцію закладу, основною метою якого є саморозвиток учнів. Від вересня 1990 року, отримавши дозвіл Кураторіуму Освіти, заклад розпочав свою діяльність. До складу АССА входять експериментальний загальноосвітній ліцей, гімназія ГАССА, які мають повноваження публічної школи, і Товариство Діяльності для Саморозвитку (Towarzystwo Działania dla Samorozwoju). У квітні 1991 року комісією, призначеною Кураторіумом Вроцлава, відбулися іспити, які допускали учнів до матури, а в травні в АССА відбулась перша матура, яку здали всі учні (24 особи). У 1995 році в закладі навчалось 850 учнів [5, с.67].

Саморозвиток творці школи визначають згідно з формулюванням Й.Гурневича та К. Рубаха в книзі «Дорога до самореалізації»: «Самореалізація – це вид діяльності особистості, скерований на реалізацію своїх потенціальних можливостей. Опосередкованим механізмом у цьому процесі є свідоме виховання можливостей власної особистості, а також управління власними цінностями й цілями» [5, с.68]. На практиці це означає, що учень має повну свободу для пізнання свого внутрішнього світу, суспільного світу й природи, а вчитель організовує ситуації відповідно до програми учня й допомагає йому будувати власну майстерню самонавчання – самостійну діяльність, участь у різноманітних формах шкільного життя на дорозі до саморозвитку.

Згідно альтернативної концепції творців АССА, засобами на дорозі до саморозвитку є дві основні ситуації: свобода від обмежень, наказів, заборон – від найменшого внутрішнього контролю; свобода для вільної участі в житті, для реалізації своїх недостатніх потреб, а передусім, для реалізації своїх надмірних потреб, оскільки вони становлять природні прагнення саморозвитку для здійснення можливостей людини [5, с. 69].

АССА є відкритою школою. Про це свідчить те, що учнів до школи приймають без іспитів або будь-яких вимог, оскільки, згідно з задумами творців закладу, «саморозвиток є природною властивістю кожної людини, а АССА лише організовує ситуації, які сприяють саморозвитку. Не існує достовірних методів вимірювання ступеня саморозвитку, отже, немає підстав, для яких була б необхідна селекція. Учні вільно входять до школи, живуть у ній, і відходять» [5, с. 72].

Кожен учень АССА може реалізувати загальну програму в обов'язковому або розширеному обсязі відповідно до власних потреб і захоплень, вибираючи між гуманітарно-культурним, біологічно-хімічним, математично-фізичним і мовним профілями. АССА – це школа, яка реалізує модель індивідуалізованої освіти. Суть роботи полягає в тісному контакті з учнем. Завдяки такій відкритості учень отримує підтримку в здійсненні самостійного вибору й формуванні власного шляху до знань і вмінь.

У 2013-2014 н.р. у закладі навчається 150 учнів, з якими працюють 30 учителів [2]. Кожен учень має свого тьютора – вчителя, який дає поради, допомагає планувати заняття й здійснює моніторинг навчальних успіхів. Як зазначають творці АССА, учні навчаються самі приймати рішення, реалізувати їх і внаслідок цього – ставати самостійними. Тобто самостійність – це вміння самому впоратися в житті, незалежність, свобода, за яку учень повинен сам нести відповідальність перед собою та іншими. Таким

чином, у школі реалізується один з головних принципів альтернативної освіти – це свобода, самостійність і відповідальність.

Серед альтернативних навчальних закладів Польщі заслуговує увагу Спілка Шкіл ім. Махараджи Ям Сахеба Дігвіяї Сінхї «Беднарська» у Варшаві. Ідея створення незалежної демократичної школи виникла ще в 1981 році серед варшавських вчителів і батьків. На семінарах, під час яких розпочалась праця, обговорювались конкретні проекти змін, які повинні відбутися в польській освіті. Доктор філософії Кристина Старчевська, викладач Інституту філософії та соціології ПАН, з самого початку брала активну участь у роботі семінару. У 1988 році виникла ідея створення авторської програми альтернативного навчального закладу, яка б втілила в життя надбання видатного польського педагога Я. Корчака. Для існування такої школи в 1989 році було створено Товариство друзів І ЗСЛ. У травні 1989, ще перед початком нового навчального року, були проведені вступні іспити, за результатами яких прийняли перших 60 учнів. У липні 1989 року МНО Польщі затвердило авторську програму й дозволило Товариству відкрити І Суспільний загальноосвітній ліцей (I Społeczne Liceum Ogólnokształcące). У вересні школа розпочала свою діяльність у дуже складних умовах – вона розміщувалась у 4 різних приміщеннях академічного дому Головної школи сільського господарства. Через 6 місяців Ліцей переїхав до своєї головної будівлі на вулиці Беднарській, завдяки якій заклад отримав назву – Демократичний Ліцей «Беднарська». У 1990 році МНО надало установі прав публічної школи. Під час вступних іспитів до перших класів Ліцею було 12 кандидатів на одне місце [3, с.66-67].

Від початку існування директором школи була Кристина Старчевська, співавтор альтернативної концепції школи. Вона, інші вчителі та батьки прагнули сформулювати таку дидактично-виховну програму, яка б підготувала дітей до життя в демократичному суспільстві. Оскільки, на їхню думку, суспільство демократичної школи – це учні, батьки та вчителі, то ці всі три ланки повинні співпрацювати між собою. Таким чином був створений проект шкільної парламентарної демократії, автором якого були учні, вчителі та батьки. У 1990 році після обговорення його прийняли на І Загальних зборах. Саме тоді також затвердили вибраних кандидатів до шкільного Сейму, змінили назву «школа» на «Шкільна Республіка» і визначили Конституцію закладу [6].

Демократична ідея є першим ключовим елементом альтернативної концепції школи, а другим – ідея елітарності. На запитання, чи є навчальний заклад елітарним, педагоги відповідають: так, оскільки учні школи, хоча виховуються у незаможних родинах, проте їх батьки на перший план поставили якісну освіту своїх дітей; так, оскільки учителі закладу поставили мету виховання мудрих, відважних, винахідливих, чесних, підготовлених до виконання важливих суспільних завдань учнів; так, оскільки кандидати до школи мають бути здібними до самостійного, творчого мислення, вміти окреслити свої прагнення і мрії, а також мати солідні знання (можливо, отримані незалежно від якості школи, у якій навчались); так, оскільки вони піклуються про рівень учительських кадрів, які самі складають програму навчання й створюють можливості для розвитку захоплені учнів [3, с.68].

Вочевидь, успіхи учнів безпосередньо пов'язані з елітарністю школи. Це фіналісти й лауреати загальнопольських предметних олімпіад. 97% випускників Ліцею вступають в університети на обрані ними напрями освіти, у тому числі на найбільш популярні та переповнені. Загальний рейтинг школи серед варшавських і загальнопольських ліцей – у першій десятці. Також про елітарність закладу свідчить щорічно зростаюча кількість кандидатів до школи [10].

І ЗСЛ реалізує альтернативну програму навчання й виховання, яка передбачає, що школа повинна створювати умови повного фізичного, інтелектуального, емоційного й духовного розвитку, вчити толерантності й відповідальності. Дидактична програма «Беднарської» спрямована на інтеграцію спільних наукових дисциплін у предметні блоки. Важливим елементом програми є навчання іноземних мов, на яке відведено біля 25% загального часу, а також заняття спортом. Учні мають можливість вибору великої кількості факультативних занять [6].

Шкільний рік поділений на три періоди. Під кінець кожного семестру учень отримує від кожного вчителя опис своєї праці у формі писемної рецензії. Не функціонує класична система опитування на лекціях з метою оцінки, проте учні повинні здати всі частини матеріалу. Форму здачі та спосіб оцінювання визначає вчитель. Доповненням до освіти є виїзні заняття – навчальні й мовні.

У зв'язку з тим, що в 2000 році заклад виграв аукціон на будинок (після ліквідації Основної школи №13) по вул. Рачинській, була створена Суспільна гімназія № 20 «Рачинська». Від 2013 року до Спілки шкіл «Беднарська» належать Товариство Друзів І ЗСЛ, сім навчальних закладів і Спортивний клуб [10]. Це свідчить про постійний зростаючий інтерес до школи з боку батьків, дітей та громадськості.

Висновки. Проаналізувавши зміст, форми й методи організації альтернативної освіти в авторських школах Польщі, виокремимо їхні спільні риси: у закладах надаються всі можливості для здійснення базових освітніх процесів, які сприяють становленню дитини як суб'єкта життя й культури, а саме: а)

духовно-моральний розвиток особистості, тобто оволодіння дитиною загальнолюдськими нормами моральності, здатності робити вибір між добром і злом; б) індивідуалізація, тобто підтримка самобутності особистості, розвиток її творчого потенціалу; в) соціалізація, тобто входження дитини в життя суспільства та її дорослішання; г) саморозвиток, тобто розв'язання дітьми реальних проблем власного життя.

У своїх авторських (альтернативних) школах педагоги-ентузіаста Р.Лукашевич, К.Старчевська, Д.Манельський, Д.Лучак та інші блискуче доводять право на існування екзистенційної ідеї про те, що кожна людина сама творить свою особисту історію і що вона спроможна набути істинної внутрішньої духовної свободи; будучи не вільною від умов, вона здатна визначити свою позицію по відношенню до них. У будь-якій альтернативній школі наріжним каменем освітньої доктрини завжди виступає таке положення: завдання дитини полягає в тому, щоб прожити своє власне життя. Водночас, ці школи глибоко особистісні, індивідуалізовані й суб'єктивні, зі своєю філософією та освітньою доктриною.

Література

1. Енциклопедія освіти/[Акад.пед.наук України; головний ред В.Г. Кремень].- К.: Юрінком Інтер, 2008.- 1040 с.
2. Autorska Szkoła Samorozwoju [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.assa.wroc.pl/>
3. Figiel M. Szkoły autorskie w Polsce. Realizacje edukacyjnych utopii./ Monika Figiel. - Krakow:Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2001.- 310с.
4. Łukaszewicz R. Alternatywy lepszej edukacji. Od wizji do praktyki Wrocławskiej Szkoły Przyszłości/ Ryszard Łukaszewicz// Nove konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku – pod red. B. Śliwerskiego. – Krakow:Impuls, 2001.- S. 493-502
5. Manelski D. Autorska szkoła samorozwoju w środowisku sprzyjającym samorozwojowi/Daniel Manelski// Pedagogika alternatywna. Dilematy praktyki. – pod red. K. Baranowicz. - Kraków: Impuls, 2000. - S. 66-79
6. Na Bednarskiej. Kalejdoskop szkolnej Demokracji: Film Dokumentalny (z materiałów VI Międzynarodowej Konferencji «Edukacja alternatywna») [Електронний ресурс]/red.W.Kuzitiwicz.- 35 Min/700 MB.- Łódz: WSP. – 2009. – 1 електрон.опт.диск (CD-ROM); 12 см.- Систем.вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.
7. Rutkowiak J. Dialig w edukacji autorskiej/ Joanna Rutkowiak// Nove konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku – pod red. B. Śliwerskiego. – Krakow: Impuls, 2001.- S. 457 – 472
8. Śliwerski B., Edukacja autorska/ Bogusław Śliwerski. - Kraków: Impuls, 1996. - 212 s.
9. Wrocławska Szkoła Przyszłości [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wsp.wroc.pl>
10. Zespół Szkół im. Maharadży Jam Saheba Digvijay Sinhji «Bednarska» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bednarska.edu.pl>